

هنر کاشی‌گری و کاشی‌کاری معماری ایران

تا پایان دوره تیموری

حسین زمرشیدی^{۱*}، زهرا زمرشیدی^۲

^۱ دانشیار و عضو هیأت علمی دانشگاه شهید رجایی

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته پژوهش هنر، دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ پذیرش: ۹۱/۱۰/۲۲

تاریخ دریافت: ۹۱/۷/۱۸

چکیده

هنر کاشی‌کاری ایران ریشه در هنر سفال‌گری دارد. تمدن بشری، از ابتکار و ساخت تا به تکامل رسیدن، با سفالینه آغاز شده است. پیشینه ظرف‌های سفالین به دست آمده از تپه‌های اسماعیل آباد و خوروبین، اطراف دور و نزدیک قزوین، به هزاره پنجم قبل از میلاد می‌رسد. ظرف‌های سفالین کشف شده از تپه‌های حسنلو و مارلیک به ترتیب از هزاره‌های سوم و یکم قبل از میلاد سخن می‌گویند. این ظرف‌ها از خاک رس خالص و با نقش‌دهی بر لعاب‌های مرغوب و پخت اصولی تهیه شده‌اند. کاشی‌های بلوکه و قطور به شکل مکعب مستطیل با گودی و برجستگی، با نقش‌های گیاهی، انسان سرباز و سربازان جاویدان، شیرمردان بالدار، شیران و ... با رنگ‌های مشکی، سبز سیر، قهوه‌ای و زرد نارنجی کشف شده از شوش، از ارزش‌های بالای کاشی‌پزی و هنر کاشی‌سازی دوران هخامنشی حکایت می‌کند. سرامیک کاشی «چهره و قامت نگاره‌ها» از کاخ بیسپور «معرق گونه‌های» دوره ساسانی، برای بشریت پدیده ارزشمندی به ارمغان آورده است. کاشی‌کاری قرون چهارم و پنجم بعد از اسلام و از دوره سلجوقی و دوره‌های بعد، با رنگ‌های فیروزه‌ای و لاجوردی و نقش‌های گره، خط و عناصر تزئینی «رسمی و قطار»، ارزش‌هایی برای معماری ایرانی، همچون میل‌های مسجد علی و ساربان در اصفهان به یادگار گذاشته است. از دوره ایلخانی هنر کاشی معرق، معقلی کاشی و کاشی‌های تک رنگ فیروزه‌ای و لاجوردی هندسی، ارمغان بزرگ و شروع دگرگونی‌های هنر کاشی‌گری و کاشی‌کاری بوده که به ترتیب آثار گنبد سلطانی، پیربکران و ... را به جا گذاشته است. کاشی‌کاری دوره تیموری، از معرق کاشی با نقش‌های اسلیمی، خط، بویژه سه رگی بنایی کاشی و بسیاری دیگر، پدیده‌های شگرفی چون: مقبره تیمور، مسجد جامع گوهرشاد و ... را برای معماری ایران و جهان اسلام به وجود آورده و دگرگونی‌های هنر کاشی‌کاری در دوره‌های بعد را نیز سبب شده است.

واژگان کلیدی: سربازان جاویدان، معرق گونه‌های سرامیک، کاشی‌های سلطان سنجری، کاشی معرق، کاشی مَه‌ری، کاشی زرین فام، کاشی پیچ.

The art of tiles manufacturing and architectural tile setting in Iran until the end of Timorese period

Hussein Zomarshidi

Associate Professor and the member of Scientific Board of Shahid Rajaei University

Zahra Zomarshidi

M.A Student (Arts research), teacher/instructor training University

Abstract:

The tile setting or tiling art in Iran has roots in the ceramic/pottery art. The human civilization from innovation and construction until the evolution phase has been started with terra cotta. The record of ceramics attained from the hillocks of Esmaeil Abad and the surroundings of Qazvin/Ghazvin area ends to the 5th millennium B.C. The ceramics pottery discovered from the hills of Hassanloo and Marlik expresses the 3rd and 1st centuries B.C, respectively. These potteries have been prepared by pure clay/pottery soil, and picture drawing on high quality glaze and essential baking of them. Block shaped and thick tiles in the form of cubic rectangles with concavity/pit and projection, plants images, soldier man and bravo soldiers, winged lion men, tigers etc with black, dark green, grey, brown and orange yellow discovered from Shoush, express the high value and place of tile baking as well as the tile manufacturing during the period of Achaemenians. Ceramic tiles have “the face and height of patterns” from the castle of Nishabour, “ mosaic tile work” of Sassanid period has brought the precious phenomenon in to existence for mankind. The tile works from 4th and 5th centuries after Islam as well of Saljoughi and their post era, with turquoise and azure colors in addition to the knot paintings, lines and decorating elements of “graphics and sequence”, have left the memorial values for Iranian architecture, such as the pillars of Ali mosque and camel driver in Esfahan. From Ilkhanis period the art of mosaic tiles and single colored geometrical turquoise and azure tiles, were the great gift/memento and the start of transformation of tiling and tiles manufacturing art that has left behind the artistic works of Soltaniyeh dome, Pirkakran, respectively. The tile work of Timorians, from mosaic tiles with arabesque drawings, line, especially three rowed building tiles and many other buildings, glorious phenomenon such as: the tomb of Timore, central mosque of Gohar Shad etc have been constructed and built for the architecture of Iran and the Islamic world that also motivated the transformations in tiling art during the post periods of architecture.

Keywords: Identity, location identity, urban furniture, a sense of belonging, Urban Landscape.